

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIMSAL ÜRETİM FAALİYETİNDE ÜRETİCİ DAVRANIŞLARI

Mehmet Ali BULMAZ

TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI

**ŞANLIURFA
2022**

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	v
1.GİRİŞ	1
2.ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	6
3.MATERYAL VE YÖNTEM	14
3.1. Materyal	14
3.2. Yöntem	14
3.2.1. Örnekleme yöntemi	14
3.2.2. Verilerin analizinde izlenen yöntem ve araçlar	15
4.ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	18
5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER	30
KAYNAKLAR	33

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TARIMSAL ÜRETİM FAALİYETİNDE ÜRETİCİ DAVRANIŞLARI

Mehmet Ali BULMAZ

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Remziye ÖZEL
Yıl: 2022, Sayfa: 33

Araştırmada, üreticilerin tarımsal üretimdeki faaliyetleri ile ilgili gayelerine erişmek için uyguladıkları davranış ve tutumları ölçmek amaçlanmıştır. Çalışmanın verilerini Şanlıurfa ili ilçelerindeki köylerde tarımsal üretim faaliyetinde bulunan çiftçilerden anket yolu ve yarı yapılandırılmış mülakat ile elde edilmiştir. Araştırmada 166 çiftçi ile anket yapılmıştır. Araştırmada, incelenen işletmelerde referans kumarı yöntemi uygulanarak işletmeciler risk tutum ve davranışlarına göre (risk seven, riske duyarlı ve risk sevmeyen) şeklinde gruplara ayrılmıştır. Ayrıca, üreticilere yeniliği benimseme ve uygulama durumunu ölçmek için yöneltilen sorularla da üreticiler gruplara ayrılmıştır. Belirlenen risk grupları ile yenilikleri benimseme ve uygulama ile ilgili gruplar karşılaştırılmış olup risk gruplarının ve yenilik benimseme gruplarının birbirleriyle uyumlu olduğu saptanmıştır. Çalışmada işletmelerin risk seven (%14.46), riske duyarlı (%69.88), risk sevmeyenler (%15.66) olmak üzere davranış gruplarına ayrılmıştır. İşletmelerin hangi risk grubunda yer aldıkları belirlenmiştir. İşletmelerin borçlanma durumlarının riske karşı duyarlılıkları ile ilgili olup olmadığı belirlenmiştir. İşletmelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, çiftçilikten memnuniyet, mevcut arazi koruma, çiftçilikten vazgeçme eğilimi ve çocuklarının çiftçi olma durumu belirlenmiştir. İşletmelerin son beş yılda işletme yatırımlarında, elde edilen gelirlerinde ve arazide değişiklik olma durumları risk gruplarına göre belirlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma davranışları belirlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Çiftçi davranışı, risk davranışı, tarımdan uzaklaşma, çiftçi memnuniyeti

ABSTRACT

MSc Thesis

PRODUCER BEHAVIOR IN AGRICULTURAL PRODUCTION ACTIVITY

Mehmet Ali BULMAZ

**Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agriculture Economy**

**Supervisor: Assist. Prof. Dr. Remziye ÖZEL
Year: 2022, Page: 33**

In the research, it is aimed to measure the behaviors and attitudes of the producers in order to reach their goals related to their activities in agricultural production. The data of the study were obtained from the farmers engaged in agricultural production activities in the villages of Şanlıurfa province by means of questionnaires and semi-structured interviews. In the research, 166 farmers were surveyed. In the research, by applying the reference gambling method in the enterprises examined, the operators were divided into groups according to their risk attitudes and behaviors (risk-loving, risk-insensitive and risk-averse). In addition, manufacturers were divided into groups with questions asked to measure their innovation adoption and implementation status. The identified risk groups and the groups related to adopting and implementing innovations were compared and it was determined that risk groups and innovation adoption groups were compatible with each other. In the study, businesses were divided into behavior groups as risk-loving (14.46%), risk-sensitive (69.88%), and risk-averse (15.66%). It has been determined which risk group the enterprises are in. It has been determined whether the borrowing status of the enterprises is related to their risk sensitivity. Meeting the basic needs of the enterprises, satisfaction with farming, current land protection, the tendency to give up farming and the status of their children being farmers were determined. Changes in business investments, revenues and land in the last five years of businesses are determined according to risk groups. Behaviors of alienation from agricultural activities were determined.

KEYWORDS: Farmer behavior, risk behavior, alienation from agriculture, farmer satisfaction

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitimim süresince her zaman tüm samimiyetiyle bilgi, öneri ve yol göstericiliği ile yanımda olan, hayatımda eğitim ve öğretimime katkı sağlayan her alanda bana yol gösteren çok değerli danışman hocam **Dr. Öğretim Üyesi Remziye ÖZEL**'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tez savunmamın jüri üyeleri **Doç. Dr. Songül AKIN** ve **Dr. Öğretim Üyesi Fatma ÖCAL KARA**'nın emeklerinden ve katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında manevi olarak yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım **Yüksek Makine Mühendisi Yusuf İLHAN**'a, **Ziraat Yüksek Mühendisi Gülten AKYOL**'a, **Ziraat Yüksek Mühendisi Cansu BALI**'ye teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana sonsuz güvenen ve her zaman maddi ve manevi olarak yanımda olup yol göstericiliği ile beni destekleyen ve hayatımın ileriki aşamalarında yanımda olacak sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 3.1. Referans kumarı verileri.....	17
Çizelge 4.1. İncelenen işletmecilerin risk ile ilgili tutumları ve yeniliği benimseme durumları	18
Çizelge 4.2. Risk davranışına göre işletmecilerin yaşı.....	19
Çizelge 4.3. İşletmecilerin cinsiyet Durumu	19
Çizelge 4.4. İşletmelerin Eğitim durumu	20
Çizelge 4.5. İncelenen işletmelerde hane halkı genişliği.....	20
Çizelge 4.6. İşletme hane halkı genişliği ile ilgili tek örnek T testi	20
Çizelge 4.7. Ailede tarımda fiilen çalışan birey sayısı ortalamaları	21
Çizelge 4.8. İşletmelerin çiftçilik yaptıkları süre (yıl).....	21
Çizelge 4.9. Tarımsal faaliyetten kazanılan gelir (TL/Yıl).....	21
Çizelge 4.10. Tarım dışı faaliyetlerden kazanılan gelir (TL/Yıl)	22
Çizelge 4.11. Toplam gelir içinde tarımsal gelirin payı	22
Çizelge 4.12. İşletmelerin sosyal güvence durumu	22
Çizelge 4.13. İşletmecilerin ÇKS kayıt durumu.....	22
Çizelge 4.14. Üretici örgütüne üyelik durumu	23
Çizelge 4.15. Tarımsal üretimde kullanılan faaliyet kolu tablosu	23
Çizelge 4.16 İşletmecilerin toplam arazi varlığı.....	23
Çizelge 4.17. İşletmelerde tarım alet-makine eksik olduğunda temin etme şekillerinin dağılımı ...	24
Çizelge 4.18. İşletmelerin tarım alet ve makinelerini sigortalatma durumu.....	24
Çizelge 4.19. İşletmelerin borçlanma durumu	25
Çizelge 4.20. Geçmiş beş yıllık süreçte işletmenin faaliyetleri nedeniyle yapılmış borçlardaki farklılaşmalar	25
Çizelge 4.21. İşletmecilerin son beş yılda işletmeyle ilgili yatırımlarında değişim olma durumu ..	25
Çizelge 4.22. İşletmecilerin son beş yılda sahip olduğu arazide bir değişiklik olma durumu	26
Çizelge 4.23. İşletmecilerin gelecek beş yılda işletmenin büyüklüğü ile ilgili bir değişim yapma planları	26
Çizelge 4.24. İşletmelerin son beş yılda elde ettiği gelirden bir değişiklik olma durumu	27
Çizelge 4.25. Tarımsal faaliyetlerden uzaklaştran sebepler	28
Çizelge 4.26. İncelenen işletmelerde işletmecilerin tarımsal üretim faaliyeti ve çiftçilik ile ilgili düşünceleri.....	28

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

BE	Belirlilik Eşdeğeri
BPD	Beklenen Parasal Değer
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
FOS	Çiftçilik Hedefleri Ölçeği
RP	Risk Primi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1.GİRİŞ

Tarımsal üretim doğal, ekonomik, teknik ve sosyal birçok risk ve belirsizlik altında gerçekleşmektedir. Üreticilerin riske karşı tutumlarındaki olumsuzluklar gelir düşüklüğünün yanı sıra kaynakların atıl kalmasına ya da israfına neden olmaktadır. Tarımda üretimle ilgili üreticiler tarım deseni ile ilgili kararlar alırken tutum ve davranışları göz önünde bulundurması gerekir.

Üreticiler hedeflerine, parasal ve kredi kaynaklarına ilişkin yeniliğe ve değişime değişik tepkiler ve hareket biçimleri gösterebilmektedir. Bu tarz hareketler tarımda yeniliğin yayımı ve benimsenmesini sağlayan önemli ölçütlerdir. İşletme sahipleri amaçlarına ulaşabilmek için, risk ve belirsizliğin olduğu durumlarda yakın ya da uzun vade de fazla sayıda kararlar almaktadırlar. Alınacak kararlarla hepsinden önce işletmecilerin riske karşı davranışlarında, işletmenin hedefine ve karşılaşmakta olan riskin düzeyine bağlı olarak en az maliyetle en yüksek geliri elde etmek amaçlanmaktadır (Akçaöz ve ark., 2005).

Tarımsal faaliyetler genellikle uzun vadede gelir sağlayan bir sektördür. Bu nedenle getirisi diğer sektörler göre daha düşük, riski daha fazladır. Ancak tarım bölümü her vatanın çok zor vazgeçebileceği bir sektördür. Tüm memleketler tarımda kendi ürünlerini yetiştirip kendini karşılayabilecek bir ekonomi yaratmayı hedeflemektedir. Bunun tespiti için, çiftçilerin risk seviyelerini düşürmeleri ya da gelirinin seviyelerini yükseltmeleri için devlet ya da mevcut hükümet tarafından teşviklerin yapılması gerekmektedir. Kamu sektörü, bir dizi araç kullanımı ile tarımı teşvik ederek bir dizi hedefe ulaşmıştır. Bu hedeflerin temeli, tarım sektöründe istikrarı sağlayarak gelir düzeyini yükseltmektir. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak tarımsal faaliyetler tarım kavramı ve tarım sektörünün genel özellikleri altında bahsedilmektedir.

Tarım, geçmişten günümüze kadar insanların temel gereksinimlerini karşılamaktadır. Son zamanlarda ise, tarım ürünlerinin temin edilmesi ve beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanması ile birlikte ülkelerin iktisadi işlemlerinin yerine

getirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Tarımın işlevleri ise; gıda maddelerinin temin edilmesi, tarımın diğer sektörlere hammadde sağlaması, tarımın ekonomik gelişiminin finansmanı konumunda olması gibi görevleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, tarım arazilerinde dikimi, ekimi, bakımı ve yetiştirmeyle bitkisel ve hayvansal ürünleri üretilmek veya bu ürünlerinde işlenerek değerlendirilmek olarak tanımlanmaktadır (Noyan, 2016).

Başka bir tanımlamada ise; tarım, bitki ve hayvan besleme bilimi, sanat ve uygulamasıdır. Bitkisel ve hayvansal ürünleri insanın gıda ihtiyacı için hazırlanıp paketlenmesini ve pazara dağıtılmasını içermektedir. Tarım, dünyadaki gıda ve kumaşların çoğunu da sağlamaktadır. Tarım, ekin bitkilerinin ve evcil hayvanların gıda ve diğer ürünleri sağlayarak küresel insan popülasyonunun sürdürdüğü birçok yolu belirtmek için kullanılan en kapsamlı kelimedir. Ancak kelime, tarımın ayrılmaz bir parçası olan ve ekim, evcilleştirme, bahçecilik, fidancılık ve sebze yetiştiriciliği gibi kendi tanımlayıcı terimlerine ve ayrıca karma mahsul gibi hayvancılık yönetimi biçimlerine sahip çok geniş bir faaliyet yelpazesini kapsamaktadır. Tarım terimi, genellikle her iki faaliyeti de ifade etmesine rağmen, zaman zaman, evcil hayvanların yetiştirilmesi dışında mahsul yetiştiriciliği ile sınırlıdır (Harris ve Fuller, 2014).

Tarım sektörünün ülkenin gıda ürünlerini karşılamaında, sanayi kesimine ham madde sağlamasında, sanayi ürünlerinin talebini yaratmasından ve ülke gelirine katkı sağlamasından dolayı büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, tarım sektörünün özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tunç, 2012).

- Tarım sektöründeki üretim toprağa bağlıdır. Başka bir ifadeyle, tarım sektöründe toprak üretimin olabilmesi için ilk koşuldur

- Tarımsal ürünlerin fiyatının oluşumunda üreticilerin (yani maliyetlerin) rolü oldukça sınırlıdır. Bu sektörde bir tarımsal ürünün fiyatı o dönemdeki maliyete göre değil, o ürüne olan toplam arz belirlemektedir.

• Tarım sektörüne devletin müdahalesi olmadığında, tarım sektöründeki üreticileri Pazar şartlarına göre hem girdi satın alırken hem de ürünleri satarken iki yönlü sömürüye açık bir sektördür. Farklı bir ifadeyle, tarım sektöründeki çiftçiler tarımsal girdileri eksik rekabet ortamı olan piyasalardan satın alırken, ürettiklerini tam rekabet piyasanda satmaktadır. Bundan dolayı koruma olmasının veya müdahalenin kaçınılmaz olması gerekmektedir.

Cinemre ve Kılıç (2015), tarım sektörünü başka sektörlerden farklı kılan özellikleri aşağıdaki gibi listelemektedir.

• Tarım sektöründe fiyatlar serbest piyasa mekanizması içinde oluşmaktadır. Tarım sektörü, yapısı ve işgücü özellikleri bakımından ekonomideki en rekabetçi sektör konumundadır. Hiçbir üretim kesimi, pazar hakimiyetini ele alabilecek ve ürün üretimini etkileyebilecek büyüklükte olmadığı için ürünlerin fiyatını artırmak için üretmeyi düşürmeyi düşünmemektedir. Bu bakımdan tarım ürünleri üretenler, büyük sanayiler ve işçi sendikalarından başkadır. Tarım sektöründeki ürünün fiyatı, serbest piyasanın koşulları içerisinde meydana çıkacak arzın ve talebin şartları kapsamında şekillenmektedir.

• Tarım sektörü konjonktürü endüstri sektörü kadar duyarlı değildir. Konjonktür, bilhassa sabit sermaye oranları yüksek olan firmaları etkilemektedir. Tarımsal malların çoğu tüketim malı olduğu için, tarımsal mallara kıyasla çiftçilikte sürüm olayı endüstri sektöründeki ürünler gibi yaygın değildir. Tarım aynı zamanda bir yaşam biçimidir.

• Tarım sektöründe üretilen ürünlerin talep ve arzı elastik değildir. Tarımsal ürünlerin arz ve talebi ekseriyetle esnek değildir. Elverişli iklimsel üretim koşulları gibi unsurlardan kaynaklanan artış karşısında gıda maddelerine olan talep aynı oranda artmayabilmektedir. Sonuç olarak fiyatlar düşmektedir. Ancak endüstri ürünlerine olan talep esnek olduğu için, fiyatlarının düşmesi karşısında tüketimi önemli ölçüde artabilmektedir. Tarımsal ürünlere olan esnek olmayan talep, bu ürünlerin arzının azalması durumunda olumsuz gelişmelere neden olabilir. Bu

durumda ürün fiyatları yükselmektedir. Doğal afetler ve savaş durumları dışında böyle bir durum nadirdir.

- Tarım sektörü kompleks (karışık) bir yapıdadır. Tarım sektörü, var olan tüm sektörler arasında en sofistike olan durumundadır. Sektörü oluşturan işletmeler ile yetiştirilen ürünlerin çeşitliliği ve birbirinden farklı olması tarım sektörü için bir genelleme yapmayı zorlaştırmaktadır. Firmaların üretim gayeleri farklıdır (pazara yönelik üretim yapanlar, tamamen iç tüketime yönelik olanlar), yetiştirilen ürünler birbirinden çok farklıdır (depolanabilir ürünler, çabuk bozulan ürünler), bazı firmalar ise dış pazara yönelik üretim yapmaktadır.

- Tarım ürünlerinin üretiminin dönemlere bağlı olmasından dolayı ortaya “mevsimlik işsizlik” çıkmaktadır. Tarım sektöründe üretim mevsimlere bağlı olarak devam etmektedir. Sürme, ekim, ilaçlama, hasat gibi uygulamalar farklı zamanlarda belli bir sırada yapılmaktadır. Üretim süresi de üründen ürüne büyük ölçüde değişmektedir. Mesela; domates yetiştiriciliği 3-4 ay, buğday yetiştiriciliği 8-10 ay, elmalar 4-5 yıl ve zeytin 7-8 yılda yetiştirilmektedir.

- Tarım sektöründe gizli işsizlik (kayıt dışılık) çok fazladır. Tarımda işgücü kullanımı bakımından bir diğer yaygın sorun da gizli işsizliktir. Gizli işsizlik, marjinal emek üretkenliğinin sıfır veya sıfırdan az olduğu bir durumu belirtmektedir. Gelişmiş ekonomilerde gizli işsizliğin oluşmasının nedeni, etkin talep eksikliğidir. Bunun nedeni ise sermayenin işgücü hacmine göre yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

- Sermayenin devir hızı yavaştır. Tarımsal firmalarda üretimin kimi ürünler için bir yıla yakın iken, kimi ürünlerde ise çok daha uzun sürmesi firmalarda çok yavaş sermaye transferine neden olmaktadır. Ancak bu zaman dilimlerinde birçok endüstri kolunda birkaç kez sermaye transferi yapılması bu sektörlerde birim sermayeden faydalanma oranını artırmaktadır.

• Tarım sektöründe “Azalan Verimler Yasası” daha hızlı ortaya çıkmaktadır. Üretimde kullanılan bazı girdilerin miktarı (arazi) sabit iken, diğer girdilerin miktarı (emek gibi) arttıkça, üretimdeki artışlar bir noktadan sonra azalmaktadır ve değişken girdi miktarı artmaya devam ederse artmaktadır ve üretim azalmaya başlamaktadır. Tarımda, "tutarlılık noktası" olarak isimlendirilen üretim sürecinde, marjinal gelirin marjinal gidere eşit olduğu noktaya daha hızlı ulaşılır.

• Tarım sektöründe risk ve belirsizlikler oldukça fazladır. Tarım sektöründe yapılan üretim, iklim koşullarına bağlı olarak artmaktadır veya azalmaktadır. Bu nedenle verim, üretim ve fiyat öngörülerinin doğruluğu risklere ve belirsizliklere tabi olmaktadır.

Bu çalışmada üreticilerin sosyo-demografik özelliklerindeki farklılıklar, üretim faaliyetlerindeki ve işletme yapılarındaki farklılıklar ve üreticilerin risk tutum ve davranış biçimleri arasındaki ilişkilerin araştırılması, risk tutum ve davranışlar karşısında risk stratejilerinin geliştirilmesi ile ilgili çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmıştır.

2.ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunan kişilerin davranışları üzerine yapılan ulusal ve uluslararası akademik ve bilimsel çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda görüldüğü üzere, çiftçilerin tarımsal üretim faaliyetlerindeki gayeleri ekseriyetle aynı olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, bu konuda yapılan çalışmaların tarımsal üretim faaliyetlerindeki amaçları, iş tatmini, statü, hayat kalitesi gibi değerler çerçevesinde araştırıldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, önceki çalışmalar ele alınmıştır.

Türkiye'de çiftçilerin tarımsal faaliyetleri kapsamında karşılaştığı risklere karşı davranış ve tutumlarını inceleyen çok fazla çalışma olmakla birlikte, tarımsal faaliyetlerin farklı yönleri ile ilgili tutum ve davranışları ile birlikte inceleyen çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, tarımsal üretim faaliyetlerinde üretici davranış ve tutumları üzerine yapılan ulusal akademik ve bilimsel çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Akyol (2021), “Tarımsal desteklemelerin yem bitkisi üretimine etkisi (Şanlıurfa ili örneği)”, çalışmasında Şanlıurfa İlinin sosyo-demografik özelliklerini ele almış yaş, cinsiyet, eğitim vb. verilerin tespitinde bulunmuştur.

Akboğa ve Pakyürek (2020), Siirt ilindeki fıstık çiftçilerinin yetiştirme davranışlarını araştırmaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı fıstık yetiştiricilerinin sayısına dayalı olarak 99 çiftçi ile bir anket yapılmıştır. Antep fıstığı yetiştiriciliğinin tüm işlemlerinin nasıl yapılacağı ile ilgili bu sorular ile mevcut yetiştirme alışkanlıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya katılan çiftçilerin %61,6'sı borçlu, %75,5'i toprak analizine sahip değil, %63,3 meyve bahçesi verimi normal, çiftçilerin %37,8'i tozlayıcı alet kullanmıyor ve %73,7'si suni tozlaşma uygulamamış olduğu tespit edilmiştir. Sonuçta ise, işletmecilerin eğitim seviyelerinin düşük olması, işletmecilerin modern ıslah yöntemlerini bilmemesi, üretim girdilerin kullanımının yetersiz olması, tarım makinelerinin tarım üretiminde yeterince

kullanılmadığı bahçelerde verimliliği artıracak bir tasarruf uygulaması, sulama suyu ve kaynaklarının yetersiz olduğu, bahçenin yeterli sayıda dikilmediği ve üreticilerin yapay tozu bilmediği ve uygulamadığı tespit edilmiştir.

Aydoğdu (2019), yürüttüğü bir çalışmada, işletmecilerin doğal kaynaklarla ilgili fiyatlandırma konusundaki yaklaşımlarını irdelemiştir. Veriler Şanlıurfa'da seçilen 1105 işletme ile yüz yüze görüşme sağlanarak alınmıştır. Başta su ve toprak kaynakları olmak üzere kaynaklar üzerinde talep ve baskı artmaktadır. Sonuç olarak kaynakların korunmasında etkili olan faktörler arasında; mülkiyet, arazi miktarı, hane sayısı, tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelir olarak belirlenmiştir. İşletmelerin %40'nın kaynakların korunması ve sürdürülebilirliği için fiyatlanmada olumlu bir tutum sergilemişlerdir.

Durmuş (2019), çalışmasında araştırma alanındaki işletmecilerin kuraklık sigortasını ne düzeyde yaptırdığı ve kuraklık sigortası yapma istekliliğini irdelemiştir. Verilen prim bedellerinin yüksekliği, oluşabilecek zararın karşılanmaması ve güven eksikliğinin işletmecilerin sigorta yapmaktan kaçınmalarının nedenleri arasında olduğu tespit edilmiştir..

Nalinci ve Kızılaslan (2019), Amasya ilinde çiftçilerin tarım sigortacılığında karar verme süreçlerinde etkili olan faktörler incelenmiştir. Tarım sigortası destekleme politikası dikkate alınarak bu faktörler belirlenirken, ekonomik niteliğe sahip değişkenlerin çiftçilerin karar verme süreçlerine etkileri de araştırılmıştır. Bu araştırma, tarım ürünlerinin ağırlıklı olarak sigortalı olduğu 40 köyde 384 çiftçi ile gerçekleştirilmiştir. Bu 384 çiftçiden 192'sinin tarım sigortası bulunmakta iken, diğer 192'sinin tarım sigortası yoktur. Veriler anket metoduyla toplanıp derlenmiş analiz etmek için lojistik kayıt kullanılmıştır. Lojistik regresyon analizi sonucunda, tarım ürünlerini sigorta ettirme durumunun tarım dışı gelir durumu, yenilikleri öğrenmenin kaynağı, gelişmeleri kabul etmeye teşvik edebilen faktörler, radyo dinleyip ve gazete okumak aralığının tarımsal sigortada karşılaşılan sorunları artmış olarak etkilendiği tespit edilmiştir.

Mugandani ve Mafongoya (2019), Zimbabwe'nin Chivi, Murehwa ve Mutoko ilçelerinde küçük toprak sahibi çiftçilerin korumalı tarımın benimsenmesine yönelik davranışları araştırılmıştır. Veriler, çok aşamalı bir örnekleme süreciyle seçilen 360 çiftçiye uygulanan önceden test edilmiş bir anket yoluyla toplanmıştır. Sonuçlar, ankete katılanların %10'undan daha azı tarımda herhangi bir resmi eğitim almış olmasına rağmen, %80'den fazlasının ana gelir kaynakları için bu eğitimden yararlandığını göstermektedir. Ankete katılanlar, korumacı tarımın sosyal, çevresel ve ekonomik faydaları konusunda yüksek düzeyde bilgiye sahiptir. Bununla birlikte, benimsemeyenlerin çoğunluğunun korumacı tarıma karşı kayıtsız bir algısı vardır. Çiftçilerin bilgi ve algısı yaş, cinsiyet, eğitim ve korumacı tarımla ilgili deneyim ile açıklanmıştır. Bulgular aynı zamanda bilgi ve algı ($R_s = 0.306$, $p < 0.05$), bilgi ve benimseme ($R_s = 0.484$, $p < 0.05$) arasında zayıf ama önemli bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Algılama boşluklarının ele alınması, korumalı tarımın benimsenmesini artırmak için anahtardır.

Kiracı ve ark. (2018), Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerindeki üreticilerin sürdürülebilir bağcılık için davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Amacına ulaşmak için toplamda 90 işletmeci ile anket yapıldığı tespit edilmiştir. Anketlerde üreticilerin faaliyetlerinde karşılaştıkları teknik sorunları, çözüm için danıştıkları kişi ve kuruluşları, inovasyon düzeylerini, bağcılık eğitim düzeylerini belirlemek için üreticilere evet-hayır cevaplı sorular, seçim soruları ve Likert ölçeğiyle ölçeklendirilen sorular sorulmuştur. Araştırma sonunda, alanında teknik olarak sürdürülebilir bir bağcılık için üreticilere ve paydaşlara öneriler sunulmaktadır.

Dunay ve ark. (2018), Planlı Davranış Teorisi yöntemini kullanarak Macar meyve ve sebze üreticilerinin amaçlarını tutumlarını tartışmaktadır. Makalenin amacı, uygun pazarlama kanalını seçerken tarım üreticilerinin karar verme sürecini etkileyebilecek faktörleri araştırmaktır. Araştırma sonuçları, doğrudan satış kullanan üreticilerin temel hedeflerinin ekonomik konulara odaklandığını, ancak ekonomik olmayan hedeflerin (gelenek, tüketici ilişkileri, yerel değerler, çevre boyutları) iş süreçlerinde çok tercih edildiğini göstermektedir. Doğrudan satış faaliyetlerini tercih

eden üreticiler, genellikle daha geniş bir ürün arzına sahiptir ve tüketicileri ile daha yakın ilişkiler kurmayı taahhüt etmektedir. Stabilitayı ve geleneksel teknolojilerle üretilen geleneksel ürünleri temel iş başarısı faktörü olarak görmektedirler.

Çınar ve ark. (2016), yürütmüş oldukları bir çalışmada, şirketlerin riskle ilgili yaklaşımlarını referans şans oyunu ve beklenen değer varsayımı kullanarak belirlemişlerdir. Araştırmada işletmelerin işletim alanı ve dış satım kapasitesi gibi hususlara dayalı çekinceleri ile ilgili seçimlerinin farklılık gösterebileceğini belirtmişlerdir.

Karahan Uysal (2015), çiftçilerin Yunt Dağı'nın köylerindeki tarımsal üretime yaklaşımlarını etkileyen faktörler, sıralı logit modelleri kullanarak analiz etmiştir. Tutum ölçeği sorularının cevapları, çiftçilerin çiftçilikten yetersiz bir şekilde memnun olduklarını, çocuklarının çiftçiliği miras almasını istemediklerini; tarımsal üretimin temel ekonomik ihtiyaçlarını kısmen karşılayabildiğini tespit etmişlerdir. Tarımsal amaç açısından çiftçiler öncelikli olarak üretim maliyetlerinin en aza indirilmesini hedeflerken, bunu risklerin en aza indirilmesi ve mevcut sahip olunan varlıkların gelecek nesiller için korunması izlemektedir. Sıralı logit modellerine göre, çiftçiliğin memnuniyet düzeyi çiftlik arazisinin büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Tarımsal gelirin toplam gelir içindeki payı ne kadar yüksek olursa, yenileme, kredi kullanımı gibi riskli ve karlı eylemlere yönelme o kadar yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Feola ve ark. (2015), yerel tarım sistemlerinin çoklu baskılarla karşı karşıya kalırken sürdürülebilir bir şekilde gıda üretmesi için çiftçi davranışını anlamak gerektiğini savunmuşlardır. Dolayısıyla, çalışmada çiftçi davranışını anlamak için gerekli olan üç farklı bilgi alanına karşılık gelen üç temel soruyu (1. karar verme modeli; 2. çapraz ölçekli ve çapraz seviyeli basınçlar; ve 3. zamansal dinamikler) tanımlamak için mevcut literatür sentezlenmiştir. Çiftçi davranışını anlamak için bu üç alanın aynı anda ele alınması gerektiği çalışmada belirtilmiştir. Karma yöntemlerden yararlanan bir nirengi araştırma stratejisinin veya karma disiplinlerdeki

araştırmacılar arasında işbirliğinin, aynı anda üç alanı da başarılı bir şekilde ele almak ve bu stratejinin vaka çalışmalarında nasıl başarılı olduğu gösterilmektedir.

Malek ve ark. (2012), Tarım profesyonellerinin organik tarıma yönelik tutumlarını etkileyen faktörleri araştırmaktır. Fars eyaletinde (İran'ın güney eyaleti) 2007 sonbaharında 138 tarım uzmanından anket yoluyla veriler toplanmıştır. Bulgular, konvansiyonel tarıma yönelik olumsuz tutum, çevreye karşı genel tutum, algılanan geçiş zorluğu ve ahlaki normun organik tarıma yönelik tutum üzerinde önemli ve doğrudan etkileri olduğunu göstermiştir. Konvansiyonel tarıma yönelik olumsuz tutum doğrudan etkiye sahiptir. Beklendiği gibi, algılanan geçiş zorluğu organik tarıma yönelik tutumu olumsuz etkilemektedir.

Tatlıldil ve ark. (2009), çiftçilerin sürdürülebilir tarıma ilişkin algılarını niceliksel olarak değerlendirmek ve bunların çiftçilerin farklı sosyo-ekonomik özelliklerinden ve bilgi arama davranışlarından nasıl etkilendiğini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma, Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde yürütülmüştür ve ilin dört ilçesinden 208 çiftçiye anket uygulanmıştır. Çiftçiler, seçilen 21 sürdürülebilir tarım uygulamasının her birini 5 puanlık bir ölçekte önem için derecelendirdiler ve bu derecelendirmelerin toplamı, sürdürülebilir tarım algı endeksi oluşturuldu. Endeks puanı her çiftçi için hesaplanmıştır ve aşamalı regresyon analizi prosedüründe bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir. Bağımsız değişkenler, çiftçilik sistemi, çiftliğin toplam ve sulanan alanı, bir kooperatif topluluğunun üyeliği ve köy yönetimine katılım ve çiftçinin yaşı, eğitimi ve geliri gibi sosyo-ekonomik özelliklerdi; bilgi arama davranışının bileşenleri arasında kitle iletişim araçlarının kullanımı (gazete, radyo ve televizyon), İnternet kullanımı, seyahat ve çiftçilik etkinliklerine katılım yer almaktadır. Çalışmanın sonuçları, sosyo-ekonomik statü yükseldikçe (yayım hizmetleri, yüksek öğrenim, arazi mülkiyeti vb. İle daha sık temas) ve bilgiye erişim arttıkça, sürdürülebilir tarım uygulamalarının algılanan önemini arttırdığını göstermiştir. Politika yapıcılar ve yayım kuruluşlarının bu faktörlere yoğunlaşmaları halinde, çiftçileri sürdürülebilir tarıma daha uygun bir şekilde yönlendirmede başarılı olma olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Şahin ve ark. (2008), çiftçilerin üretim zamanında karşılaşılan riskin faktörünün ile çiftçilerin risklere uyguladığı risk stratejilerinin aralarındaki ilintiyi yapısal eşitlik modellemesi aracılığıyla incelemiştir. Çalışmanın verileri 2006'da İzmir, Bayındır'da 162 çiftçinin 538 parselinden elde edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi analizi, çiftçilerin karşı karşıya olduğu risk faktörlerinin ve çiftçilerin uyguladıkları risk stratejilerinin aralarındaki ilintiyi temsil eden korelasyon katsayısı 0.80 ile sonuçlanmaktadır. Tarımsal üretim üzerinde en etkili risk faktörü üretim tekniğidir ve riski önlemek için en uygun stratejik önlem yeni üretim tekniklerinin uygulanmasıdır.

Gündüz ve Esengün (2007), yürütmüş oldukları bir araştırmada, tarımsal üretim faaliyetinde riskin ve belirsizliğin olduğu ortamda karar verme biçimlerini incelemişlerdir. Çalışmada, üreticilerin risklere karşı tutum ve davranışlarının ne olacağının saptanmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Bunun üreticilerin, gayelerine ve aktif mevcutlarına bağlı olarak ayrı ayrı tepkiler verebilmelerinden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Üreticilerin bu biçimde tutum sergilemesinin de üreticinin tarımsal üretim faaliyetindeki etkinliğini değişik seviyelerde etkileyeceğini tespitinde bulunmuşlardır.

Akçaöz ve ark. (2006), çalışmada, Antalya'da tarımda faaliyette bulunan üreticilerin risk kaynakları ve risk stratejileri belirlemek hedeflenmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin 3 ilçedeki 143 tarım işletmesinden anketle toplandığı belirtilmiştir. Çalışmanın sonucuna bakılacak olursa, en kapsamlı risk kolunun girdi maliyetindeki farklılıklar (1,25) ile risk stratejisinde ise borçlanmada azaltma yapmak (1,35) olarak saptanmıştır. Araştırmada verilerden faktör analiz uygulanması yapılmıştır. Faktör analiz sonucu risk kaynaklarının doğal afet, zararlı ile hastalıklar, ekonomik ile politik, iklimsel koşullar, borçlanma ile teknolojik faaliyetler, finansman, yağışlar ile üretimin maliyetleri olarak belirlenmiştir, risk stratejilerinde ise borcun yönetim biçimi, pazarlamada yönetim biçimi, çeşitlendirmek, işletim dışında iş ile sermayede yönetim olarak belirlenmiştir.

Akçaöz ve ark. (2005), çiftçilerin tarımsal üretimdeki tutum ve davranışlarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, kullanılmış olan veriler, Antalya ilinde ve bazı ilçelerde bulunan 143 çiftlik işletmesinden anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Çiftçiler üç risk tutum grubuna ayrılmıştır: risk arama (% 39,9), riskten kaçınma (% 53,1) ve risksiz (% 7,0). Çiftçilik hedefleri ölçeğinden (FOS) alınan bilgilerde faktör analizi yapılmıştır. Araştırmanın bulgularından, hedeflerin sekiz faktörü çevresel, riskler, durum, çevreci koşullar, istihdam ve yenilik, tarım dışı istihdam, çeşitlendirmek ve başarılar olarak etiketlenmiştir.

Özçatalbaş (2000), Şanlıurfa ilindeki yayım çalışanlarının görüş ve değerlendirmelerine dayalı olarak çiftçilerin tarımsal bilgi ve yayım konusundaki tutum ve davranışları incelemiştir. Araştırma sonuçları, çiftçilerin yalnızca %21,7'sinin yayım işçilerine güvendiğini göstermiştir. Yetiştiricilerin yaklaşık %56,5'i tarımsal üretim teknikleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Ayrıca çiftçilerin yeniliğe açanlar, yenilikleri kabul etme, dışarıyla ilişki ve iş birliğine ilişkin eğilimlerinin nispeten düşük olduğu görülmüştür. Bu araştırmanın bulguları, yayım hizmetlerinin araştırma alanındaki çiftçiler için çok önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, yayım çalışanlarına güvenin sağlanması için ölçümlerin tartışılması ve yayım çalışanlarının iyi yayım faaliyetlerini yürütmek üzere eğitilmesi önerilmektedir.

Bergevoet ve ark. (2004), çiftçilerin amaç, hedef ve tutumlarındaki farklılıkların stratejik ve girişimci davranışların belirleyicisi olduğu ve bu nedenle çiftlik büyüklüğünde farklılıklara yol açacağı hipotezini test etmek için Planlı Davranış Teorisine dayalı deneysel bir model geliştirilmişlerdir. Teori, bir kişinin davranışının amaçlarından ve niyetlerinden, tutumlarından, algılanan davranış kontrolünden ve sosyal normlarından kaynaklandığını belirtmektedir. Veriler (n = 257), Hollanda'nın kuzey kesimindeki çalışma gruplarının üyeleri olan seçilmiş bir Hollandalı süt hayvancılığı çiftçisine gönderilen ankette toplanmıştır. Tutumlar, öznel normlar ve algılanan davranış kontrolü ile ilgili ifadelerin yanı sıra hedeflerle ilgili ifadeler verilen yanıtlar, çiftçilerin süt kotası ile ifade edilen çiftlik büyüklüğündeki varyansın % 38'ini açıklamaktadır. "Büyük ve modern bir çiftliğe"

sahip olma hedefi, çiftlik büyüklüğü ile pozitif korelasyon gösterirken, "yetiştirme çiftliğine sahip olma" ve "ekstra gelir kaynağı" ile ilgili olanlar, çiftlik büyüklüğü ile önemli ölçüde negatif korelasyon göstermektedir. Çiftçilerin davranışları (bir çiftliğin süt kotası ile ifade edilen çiftlik büyüklüğü) ile hedefleri ve niyetleri arasında önemli bir ilişki bulunmuştur. Tutumlar, sosyal normlar ve algılanan davranışsal kontrol ile ilgili ifadeler dahil edildiğinde bu ilişki daha da güçlüdür. Çiftlik büyüklüğü esas olarak çiftçilerin araçsal hedefleriyle açıklanmaktadır. Bu, çiftlik büyüklüğünün içsel, ifade edici ve sosyal hedeflerin yerine getirilmesiyle alakalı olmadığını göstermektedir.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmada çalışma alanından anket yolu ile ve yarı yapılandırılmış mülakat ile elde edilen veriler ana materyal olarak kullanılmış olup konuyla alakalı yapılmış olan çalışmalardaki veriler de değerlendirilmiştir. Çalışmada anket uygulanarak ve yarı yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır.

Toplanan veriler Şanlıurfa ili ilçelerindeki köylerde tarımsal faaliyette bulunan çiftçilerden elde edilmiştir. Araştırmadaki diğer veri ve bilgiler olarak yurt içinde ve yurt dışında bu konuda yürütülen çalışmalardan faydalanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örneklem yöntemi

Anket uygulaması Şanlıurfa ilinde tarımsal faaliyette bulunan çiftçilere yapılmıştır. İlde gayeli olarak belirlenen ilçelerde ÇKS'ye kayıtlı 57725 tarım işletmesinin bulunduğu saptanmıştır. Araştırmanın anket sayısı oransal örneklem yöntemiyle tespit edilmiştir (Newbold, 1995).

$$n = \frac{N * p * q}{(N - 1) * \sigma_p^2 + p * q} = \frac{57725 * 0.5 * 0.5}{(57725 - 1) * (0,00150231)^2 + 0.5 * 0.5} \quad (3.1)$$

$$= 165,9345 \cong 166$$

$$\sigma_p^2 = \left(\frac{r}{Z_{\frac{\alpha}{2}}} \right)^2 = \left(\frac{0.10}{2.58} \right)^2 = 0,00150231 \quad (3.2)$$

Formülde; s

n: Örneklem genişliği,

N: Anakitledeki çiftçi sayısı,

- σ_p^2 :Oranın varyansı,
r: Ortalamadan izin verilen hata payı (%10),
 $Z_{\alpha/2}$: z cetvel değeri
p: İncelenen olayın meydana gelme olasılığı

Araştırmada %99 güven aralığı ($z = 2.58$) ve ortalamadan %10 sapma ile yapılacak anket 166 adet olarak hesaplanmıştır. İlçelere bağlı köylerde yapılacak anket sayıları ise köylerdeki toplam çiftçi sayılarına göre oransal olarak dağıtılmıştır.

3.2.2. Verilerin analizinde izlenen yöntem ve araçlar

Güvenirlilik testi Alphayı, Lee Cronbach geliştirmiştir. Herhangi bir ölçeğin iç tutarlığının göstergesidir.0-1 arasında bir değer olması gerekmektedir. İç tutarlılık, testte yer alan bütün unsurların bir kavramı ya da kurguyu ne kadar ölçtüğüdür. Bir testin araştırmada veya bir incelemede kullanılmasında öncelikle geçerliliğinin kontrol edilmesi için iç tutarlılığı hesaplanmalıdır. Güvenilirlik kestirimleri ise testte ölçüm hatasını göstermektedir (Tavakol ve ark., 2011).

İşletmelerin risk yaklaşımlarının saptanmasında referans kumarı metodundan faydalanılmıştır. İşletmelerin risk yaklaşımları ile ilgili gruplandırmada ise riskin olduğu durumlarda karar verme yöntemleri kullanılmıştır. Referans kumarı yönteminde kişilerin risk ile ilgili yaklaşımları kurgusal alternatiflerden seçim yaptırarak saptanabilmektedir (Gündüz ve Esengün, 2007). Bu yöntemin kademeleri (Holloway, 1979; Ceyhan ve ark., 1997);

- İşletmelere farklı renkte iki topun bulunduğu bir şans torbasından istenilen renkteki topu seçmesi halinde belirli bir para ödülü alacağı belirtilmektedir. Fakat diğer topu seçmiş olması durumunda söz konusu ödülü kaybedeceği belirtilmektedir. Yani işletmeciye %50 ihtimalle kazanacağı diğer bir ifadeyle %50 ihtimalle hiç ödül alamayacağı biçiminde bir oyun teklif edilmektedir.

İkinci aşamada işletmeye, ödül alma ile ilgili garanti içeren bir alternatif teklif verilmektedir. Dolayısıyla işletmecinin yeğleyebileceği iki alternatif oluşturulmaktadır. Şayet işletmeci garantili ödülü kabul etmezse teklif arttırılmaktadır. İşletmeci, kendine sunulan son iki seçenek arasında tercih yapıcaya kadar işlem devam etmektedir. Garantili ödül ile ilgili olarak verilecek en fazla teklif toplam ödülden mutlaka az olmalıdır (Karahan, 2002).

Referans kumar metodunda ele alınan seçimlerin risk karşısında hüküm vermenin tekniğinden yararlanıp risk tercihlerinin oluşumu için analizleri yapılmıştır. Bu durumda risk karşısında hüküm vermenin tekniğinden birisi olan beklenen değer modeli, risk primi ile belirlilik eşdeğerlerinde faydalanılmıştır. İşletmelerin referans kumarı metodunda vermiş olduğu tercihlere bağlı kalınarak risk karşısındaki tutumlar alttaki formül ile ölçümlenmiştir. Formülde beklenen değer kuramı ile hesaplanabilir (Schoemaker, 1982).

$$BPD = \sum_{i=1}^n u(x_i) p_i \quad (3.3)$$

Formülde p_i , x_i olayının olma olasılığı, $u(x_i)$ ise x_i sonucuna ulaşmanın yararını belirtmektedir. Oyunda kullanılan her alternatifinde ihtimali her alternatifle ilgili beklenen parasal değeri (BPD) saptamak amacıyla ele alınmıştır. Belirlilik eşdeğeri (BE), oyunda teklif edilen her bir ödül olasılığı için bireyin kurgulanan kumardan çekilme ile ilgili duyarsız kaldığı paradır. Beklenen parasal değer ile belirlilik eşdeğeri arasındaki fark ise risk primidir (RP). Eğer;

- Kişi riskten uzak duruyorsa, (sevmiyorsa)

Risk primi (RP) > 0,

- Kişi riske duyarlıysa (risk seven)

Risk primi (RP) < 0

- Kişi riske karşı duyarsızsa

Risk primi (RP) = 0 olacaktır.

Bu çalışmada üreticilerle oynana oyundaki referans kumarı verileri ve sonuçları Çizelge 3.1.'de verilmiştir (Çizelge 3.1)(Çınar ve ark., 2016).

Çizelge 3.1. Referans kumarı verileri

Alternatif	Teklifler (TL)	Oyun Kazancı(TL)	BPD(TL)	BE(TL)	RP
1. alternatif	200	1000	50	-200	+
2. alternatif	300	1000	50	-300	+
3. alternatif	400	1000	50	-400	+
4. alternatif	500	1000	50	-500	0
5. alternatif	600	1000	50	-600	-
6. alternatif	700	1000	50	-700	-
7. alternatif	800	1000	50	-800	-
8. alternatif	900	1000	50	-900	-
Olasılıklar	1.00	0.50			

4.ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Araştırmada, incelenen işletmelerde referans kumarı yöntemi uygulanarak işletmeciler risk tutum ve davranışlarına göre (riski sevenler, riske duyarsız ve riski sevmeyenler) olarak üç gruba ayrılmıştır. Ayrıca, üreticilere yeniliği benimseme ve uygulama durumunu ölçmek için yöneltilen sorularla da üreticiler gruplara ayrılmıştır. Belirlenen risk grupları ile yenilikleri benimseme ve uygulama ile ilgili gruplar karşılaştırılmış olup risk gruplarının ve yenilik benimseme gruplarının birbirleriyle uyumlu olduğu saptanmıştır. İncelenen işletmelerde işletmecilerin önemli bir kısmının (%69.88) riske karşı duyarsız grupta olduğu ve %15.66'sinin riskten hoşlanmayan işletmeciler olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.1.). Yapılan bir araştırmada ise üreticilerin önemli bir kısmının (%53.10) risk sevmeyen grubunda yer aldıkları, belirtilmiştir (Akçaöz ve ark., 2005).

Çizelge 4.1. İncelenen işletmecilerin risk ile ilgili tutumları ve yeniliği benimseme durumları

Yeniliği benimseme ve uygulama durumu	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Önce kendim uygular ve denerim	24	100.00	0	0.00	0	0.00	24	14.46
Yeniliğin başkaları tarafından denenip ortaya çıkan sonuçlarından sonra uygularım	0	0.00	116	100.00	0	0.00	116	69.88
Yeniliğin tümüyle başarılı olduğunu gördükten sonra uygularım	0	0.00	0	0.00	26	100.00	26	15.66
Toplam	24	100.00	116	100.00	26	100.00	166	100.00

Bu araştırmada, riskten hoşlanan işletmecilerin yeniliği öncelikle kendilerinin denediği ve uygulamaya geçirdiği, riske duyarsız işletmecilerin yeniliğin başkaları tarafından denenip ortaya çıkan sonuçlara göre uygulamaya geçtiği saptanmıştır. Riskten hoşlanmayan grubun ise yeniliğin tümüyle başarılı olmasını beklediği ve bunu gördükten sonra uygulamaya geçtiği belirlenmiştir (Çizelge 4.1.).

Araştırmada, işletmecilerin ortalama 43.03 yaşında olduğu saptanmıştır. Akyol'un yapmış olduğu bir çalışmada işletmecilerin ortalama 44.81 yaşında olduğu

belirlenmiştir (Akyol. 2021). Ayrıca yaş kriterinin riske duyarlılık üzerindeki etkilerini belirleyebilmek amacıyla üreticilerin yaşları riske karşı duyarlılık bakımından da incelenmiş olup risk seven üreticilerin ortalama 39.96, riske duyarsız üreticilerin 43.20 ve risk sevmeyen üreticilerin 45.12 yaşında olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.2.). Yapılan bir çalışmada, riskten hoşlanan üreticilerin yaşının ortalama 44.9, riskten hoşlanmayanları ise 43.9 ve riske karşı duyarsız işletmecilerin ortalama 49.2 yaşında olduğu bildirilmiştir (Akçaöz ve ark., 2006).

Çizelge 4.2. Risk davranışına göre işletmecilerin yaşı

	Risk seven	Riske duyarsız	Risk sevmeyen	Toplam ortalama
İşletmecilerin yaşı	39.96	43.20	45.12	43.03

Araştırmada, işletmecilerin % 4,20'sinin kadın (7 kişi), %95,80'inin erkeklerden (159 kişi) oluştuğu saptanmıştır. İşletmecilerin tamamının evli olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.3). Daha öce yapılan bir araştırmada üreticilerin %96.5'inin erkeklerden oluştuğu ve %95.0'inin evli olduğu bildirilmiştir (Durmuş, 2019).

Çizelge 4.3. İşletmecilerin cinsiyet Durumu

	Kişi	%
Erkek	159	95.80
Kadın	7	4.20
Toplam	166	100.00

Araştırmada işletmecilerin eğitim durumu incelenmiş ve önemli bir kesiminin ilkokul (%37.35) ve okuryazar (%22.29) düzeyde eğitilmiş olduğu saptanmıştır. Risk sevenlerin çoğunun lisans mezunu, riske duyarsız işletmelerin çoğunun ilkokul mezunu ve risk sevmeyen işletmelerinde çoğunun ilkokul mezunu ve okuryazar oldukları saptanmıştır. Araştırmada, riske karşı duyarsızlar arasında üniversite mezunlarının oranı oldukça düşüktür (%2.59). Risk seven işletmecilerin arasında üniversite mezunlarının (%45.83) çoğunlukta olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.4). Ancak söz konusu üreticilerin deneyimlerinin de (8.82 yıl) işletmecilerin genel ortalamasından oldukça düşük olması bu durumu daha iyi açıklamaktadır. Yapılmış olan bir çalışmada riske kayıtsız işletmecilerin önemli bir kesiminin (%70.0) ilkokul düzeyinde eğitilmiş olduğu ve söz konusu grupta üniversite düzeyinde eğitilmiş üreticilerin bulunmadığı belirtilmiştir (Akçaöz ve ark., 2006).

Çizelge 4.4. İşletmelerin Eğitim durumu

	Risk seven	%	Riske duyarsız	%	Risk sevmeyen	%	Toplam	%
	Kişi		Kişi		Kişi		Kişi	
Okuryazar	3	12.50	26	22.41	8	30.77	37	22.29
İlkokul	2	8.33	48	41.38	12	46.15	62	37.35
Ortaokul	5	20.83	25	21.55	5	19.23	35	21.08
Lise	3	12.50	14	12.07	1	3.85	18	10.84
Lisans	11	45.83	3	2.59	0	0.00	11	8.43
Toplam	24	100.00	116	100.00	26	100.00	166	100.00

Bu araştırmada, incelenen işletmelerde hane halkı genişliğinin 3-13 kişi arasında farklılık gösterdiği ve ortalama 7,77 kişi olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.5.). Çalışmada belirlenen ortalama hanenin genişliği Türkiye ve Şanlıurfa ili için TÜİK'in belirlediği verileri karşılaştırmak amacıyla tek örnek t testi yapılmıştır. %95 güven aralığında $p < 0,05$ olduğu için istatistiki açıdan anlamlı olduğu ve önemli derecede farkın bulunduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.6.).

Çizelge 4.5. İncelenen işletmelerde hane halkı genişliği

Risk sevenler	Riske duyarsız (kişi)	Risk sevmeyen (kişi)	Minimum (kişi)	Ortalama (Kişi)	Maksimum (kişi)
7.04	7.97	7.58	3.00	7.77	13.00

Çizelge 4.6. İşletme hane halkı genişliği ile ilgili tek örnek T testi

T	Df	Tek Örnek T testi Test değeri=3.35* Test değeri=5.38** Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference Lower Upper
Türkiye	31.507	165	.000	4.42108 4.1440 4.6981
Şanlıurfa	17.040	165	.000	2.39108 2.1140 2.6681

* Türkiye ortalama hane halkı büyüklüğü

** Şanlıurfa ortalama hane halkı büyüklüğü

İncelenen işletmelerin ailede tarımda fiilen çalışan birey sayısının 1-3 kişi arasında değiştiği ve hane halkından ortalama 1.32 kişinin tarımda çalıştığı saptanmıştır. Araştırmada riske karşı tutum ve davranışlar bakımından ailede çalışan birey sayısı incelendiğinde, ailede birey sayısı arttıkça riskten kaçınmanın da arttığı gözlenmektedir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. Ailede tarımda fiilen çalışan birey sayısı ortalamaları

	Risk seven (kişi)	Riske duyarsız (kişi)	Risk sevmeyen (kişi)	Toplam ortalama (kişi)
Ortalama	1.29	1.31	1.38	1.32

Araştırmada işletmecilerin 5-40 yıl arasında tarımsal faaliyette deneyimlerinin olduğu ve ortalama deneyim süresinin 18.69 yıl olduğu belirlenmiştir. İşletmecilerin risk tutum ve davranışları ile deneyim süreleri karşılaştırılmış ve deneyim bakımından diğer işletmecilere göre daha düşük olan işletmecilerin (15.29 yıl) risk seven işletmeciler olduğu saptanmıştır. Ayrıca riske karşı duyarsızlık gösteren (19.41 yıl) ve riskten hoşlanmayan işletmecilerin (18.65 yıl) deneyim sürelerinin birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.8.). yapılan bir çalışmada, üreticilerin ortalama 24.5 yıllık bir deneyiminin olduğu ve riske karşı duyarsız işletmecilerin ortalama deneyimlerinin 29.8 yıl olduğu belirtilmiştir (Akçaöz ve ark., 2006).

Çizelge 4.8. İşletmelerin çiftçilik yaptıkları süre (yıl)

	Risk seven	Riske duyarsız	Risk sevmeyen	Toplam ortalama
Ortalama	15.29	19.41	18.65	18.69

İncelenen işletmelerin yıl içerisinde tarımdan elde ettikleri toplam ortalama gelir 36.313.25TL olarak saptanmıştır. Araştırmada tarımdan elde edilen gelirin en yüksek olduğu grubun riske karşı kayıtsız olan işletmeler olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.9.). Yapılan bir çalışmada, yıllık ortalama tarımsal gelirin 33 518.08 TL/yıl olduğu belirtilmiştir (Aydoğdu, 2019).

Çizelge 4.9. Tarımsal faaliyetten kazanılan gelir (TL/Yıl)

	Risk seven	Riske duyarsız	Risk sevmeyen	Toplam ortalama
Ortalama	36 875.00	37 247.86	31 400.00	36 313.25

Araştırmada, işletmelerin önemli bir kısmının tarım dışı gelire sahip olmadığı ve işletmelerin %24.70'inin tarım dışı faaliyetlerden gelirinin olduğu saptanmıştır. İncelenen işletmelerin tarım dışı işlerden elde ettikleri yıllık ortalama gelir 3975.90TL'dir (Çizelge 4.10.). Yapılan bir çalışmada, üreticilerin %39'unun tarım dışı bir gelire sahip olduğu belirtilmiştir (Aydoğdu, 2019).

Çizelge 4.10. Tarım dışı faaliyetlerden kazanılan gelir (TL/Yıl)

	Risk seven	Riske duyarsız	Risk sevmeyen	Toplam ortalama
Ortalama	9333,33	2715,52	4653,85	3975,90

İncelenen işletmelerin toplam geliri içinde tarımsal gelirin payının ortalama %91.89 olduğu saptanmıştır. Riske karşı tutum ve davranışlar ile tarımsal gelirin toplam gelir içindeki payı birlikte değerlendirildiğinde, toplam gelir içinde tarım dışı kaynakların artması işe birlikte riske eğilimin de arttığı belirlenmiştir (Çizelge 4.11.).

Çizelge 4.11. Toplam gelir içinde tarımsal gelirin payı

	Risk seven	Riske duyarsız	Risk sevmeyen	Toplam ortalama
Ortalama	82.81	94.16	90.00	91.89

İncelenen işletmecilerin önemli bir kısmının (%88.00) Bağ-Kur kapsamında sosyal güvenceye sahip oldukları saptanmıştır. Ancak üreticilerin halen %5.40'ının herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığı saptanmıştır (Çizelge 4.12.).

Çizelge 4.12. İşletmelerin sosyal güvence durumu

	Kişi	%
Bağkur	146	88,00
Sgk	11	6.60
Yok	9	5.40
Toplam	166	100,00

İncelenen işletmelerin %94.00'ünün Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olduğu belirlenmiştir. İşletmecilerin arasından ÇKS kaydı olmayan işletmeler %6.00 (10 kişi) 'sının kayıtlı olmadığı, %94.00 (156 kişi)'ünün ise kayıtlı olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.13.). Araştırmada sosyal güvencesi olmayan işletmecilerin (9 kişi) aynı zamanda ÇKS kayıtlarının da olmadığı ve risk grubu bakımından riskten hoşlanmayan veya riske karşı duyarsız işletmecilerden oluştuğu saptanmıştır.

Çizelge 4.13. İşletmecilerin ÇKS kayıt durumu

	Kişi	%
Evet	156	94.00
Hayır	10	6.00
Toplam	166	100.00

İncelenen işletmelerin %6.00 (10 kişi)'sı herhangi bir üretici örgütüne üye olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca işletmecilerin önemli bir kısmının tarımsal amaçlı kooperatiflere (%74.70) ve üretici birliklerine (%93.98) üyeliğinin olmadığı belirlenmiştir (Çizelge 4.14.).

Çizelge 4.14. Üretici örgütüne üyelik durumu

Üyelik durumu	Ziraat Odası		Tarımsal Amaçlı Kooperatif		Üretici Birlikleri	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	156	94.00	42	25.30	10	6.02
Hayır	10	6.00	124	74.70	156	93.98
Toplam	166	100.00	166	100.00	166	100.00

İncelenen işletmelerin çoğunun bitkisel faaliyete pek azının hem bitkisel hem de hayvansal faaliyete buldukları saptanmıştır (Çizelge 4.15.).

Çizelge 4.15. Tarımsal üretimde kullanılan faaliyet kolu tablosu

	Kişi	%
Bitkisel	149	89.80
Bitkisel ve hayvansal	17	10.20
Toplam	166	100.00

Araştırmada işletmelerin ortalama arazi genişliğinin 162.73 (da) olduğu belirlenmiştir. Riske karşı tutum ve davranışlar bakımından işletmenin toplam arazi genişliği değerlendirildiğinde, risk sevenlerin arazi varlığının diğer üreticilere göre daha düşük olduğu ve en yüksek olduğu grubun riske karşı duyarsız olan işletmecilerde olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.16.).

Çizelge 4.16 İşletmecilerin toplam arazi varlığı

	Risk seven(da)	Riske duyarsız(da)	Risk sevmeyen(da)	Toplam ortalama(da)
Ortalama	113.50	173.63	158.96	162.73

İncelenen işletmelerin çoğunun tarımsal alet ve makinenin eksik olması durumunda akraba ve yakınlarından ya da para karşılığında temin ettikleri pek azının ise kiraladıkları saptanmıştır (Çizelge 4.17.).

Çizelge 4.17. İşletmelerde tarım alet-makine eksik olduğunda temin etme şekillerinin dağılımı

	Kişi	%
Akraba ve yakınardan alıyorum	128	77.10
Para karşılığında yaptırıyorum	31	18.70
Kiralıyorum	7	4.20
Toplam	166	100.00

İncelenen işletmelerde risk seven işletmelerin büyük çoğunluğunun alet ve makinelerini hiç sigortalamadıkları, riske duysuz ve risk sevmeyen işletmelerin çoğunluğunun alet ve makinelerini ara sıra sigortaladıkları belirlenmiştir. Söz konusu İşletmelerin tarım alet-makinelerinin değer bakımından düşük olduğu ekonomik ömürlerinin bitmeye yakın durumda olduğundan tarım alet-makine sigortalatma yapılmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 4.18.). Yapılan bir çalışmada işletmecilerin (%75.20)'sinin tarım alet ve makinalarını sigortaladıkları belirlenmiştir (Berk ve Keskin, 2020).

Çizelge 4.18. İşletmelerin tarım alet ve makinelerini sigortalatma durumu

Sigorta sıklığı	Risk seven		Riske duysuz		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Her zaman	8	33.33	47	40.17	1	4.00	56	33.73
Ara sıra	0	0.00	70	59.83	22	88.00	92	55.42
Hiç	16	66.67	0	0.00	2	8.00	18	10.85
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100.00	166	100.00

Araştırmada borçlanmayan işletmecilerin olmadığı ve %52.41'inin ara sıra borçlandığı belirlenmiştir. Risk seven işletmecilerin çoğunluğu (%75.00) her zaman borçlanmaya giderken, riske duysuz işletmecilerin %52.14'ü ara sıra borçlanmaktadırlar. Ayrıca risk sevmeyen işletmecilerin çoğunluğu (%80.00) ara sıra borçlanmaktadırlar (Çizelge 4.19.). Yapılan bir çalışmada 5'li likert ölçeği analizi yapılmış olup çiftçilerin çoğunluğunun ara sıra (3.26) borçlandığı belirlenmiştir (Akçaöz ve ark, 2005).

Çizelge 4.19. İşletmelerin borçlanma durumu

Borçlanma durumu	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Her zaman	18	75.00	56	47.86	5	20.00	79	47.59
Ara sıra	6	25.00	61	52.14	20	80.00	87	52.41
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100.00	166	100.00

Araştırmada işletmecilerin %52.41'i son beş yılda borçlanmada artış olduğunu ve %27.11'i azalma olduğunu belirtmişlerdir. Risk seven işletmecilerin önemli bir kısmı (%79.17) borçlanmada artış olduğunu bildirmiştir (Çizelge 4.20.).

Çizelge 4.20. Geçmiş beş yıllık süreçte işletmenin faaliyetleri nedeniyle yapılmış borçlardaki farklılaşmalar

	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Artış oldu	19	79.17	58	49.57	10	40.00	87	52.41
Azalış oldu	1	4.17	36	30.77	8	32.00	45	27.11
Değişim olmadı	4	16.66	23	19.66	7	28.00	34	20.48
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100.00	166	100.00

Araştırmada işletmecilerin %53.61'i son beş yılda işletme ile ilgili yatırımlarında artış olduğunu ve %45.19'u değişim olmadığını belirtmişlerdir. Risk seven işletmecilerin önemli bir kısmı (%91.67) son beş yılda işletme ile ilgili yatırımlarında artış olduğunu bildirmiştir (Çizelge 4.21.).

Çizelge 4.21. İşletmecilerin son beş yılda işletmeyle ilgili yatırımlarında değişim olma durumu

	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Artış oldu	22	91.67	60	51.28	7	28.00	89	53.61
Değişim olmadı	2	8.33	55	47.01	18	72.00	75	45.19
Azalış oldu	0	0.00	2	1.71	0	0.00	2	1.20
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100	166	100.00

Araştırmada işletmecilere son beş yıl içinde işletme arazisi genişliğinde değişim olup olmadığı sorulmuştur. İncelenen hiç bir İşletmenin arazi varlığında azalmanın olmadığı saptanmıştır. İşletmelerin %93.98'inin arazi varlığının söz konusu süreçte değişmediği ve %6.02'sinde arazi varlığında artış olduğu belirlenmiştir. Risk seven işletmecilerin %8.33'ü arazi varlığında genişlemeye

giderken, riske karşı duyarsız olan işletmecilerin %5.98'inin arazi varlığının söz konusu dönemde genişlediği saptanmıştır. (Çizelge 4.22.). Çalışmada işletmecilere arazi varlığındaki genişlemenin nedeni sorulmuş ve riskten hoşlanan işletmecilerin son beş yıllık bir süreçte genişlemenin satın alma yolu ile değil miras yolu ile olduğu, ancak riske duyarsız ve riskten hoşlanmayan işletmecilerin arazi varlığındaki genişlemenin nedeninin satın alma olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4.22. İşletmecilerin son beş yılda sahip olduğu arazide bir değişiklik olma durumu

	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Değişim olmadı	22	91.67	110	94.02	24	96.00	156	93.98
Artış oldu	2	8.33	7	5.98	1	4.00	10	6.02
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100	166	100.00

Araştırmada işletmecilerin önemli bir kısmının (%80.72) gelecek beş yılda işletmeyi büyütmeyi düşündüğü ve %19.28'inin işletme büyüklüğü ile ilgili bir değişikliği düşünmediği belirlenmiştir. Ancak işletmeciler arasında risk sevenlerin tamamının, riske duyarsızların %81.20'sinin risk sevmeyenlerin %60.00'ının işletmelerini büyütmeyi düşündükleri saptanmıştır (Çizelge 4.23.).

Çizelge 4.23. İşletmecilerin gelecek beş yılda işletmenin büyüklüğü ile ilgili bir değişim yapma planları

	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Büyütmeyi düşünüyorum	24	100.00	95	81.20	15	60.00	134	80.72
Değiştirmeyi düşünmüyorum	0	0.00	22	18.80	10	40.00	32	19.28
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100.00	166	100.00

Çalışmada, risk seven işletmelerin tamamı, riske duyarsız işletmelerin çoğunluğu (%59.83) ve risk sevmeyen işletmelerin %44.00'ü son beş yılda elde ettikleri gelirlerinde artış olduğunu belirtmişlerdir. Anket yapılan alanda kuru tarımdan sulu tarıma geçiş yapıldığından, bazı işletmelerin tarım tekniklerinde ve münavebe sisteminde değişiklik olduğundan gelirden artma gözlemlenmiştir. Enflasyon ve maliyet dikkate alınmamıştır (Çizelge 4.24.). Araştırmada, riske katlanma veya riskten hoşlanmanın gelir artışı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu düşünülebilir. Nitekim risk sevmeyen işletmecilerin elde edeceği üretkenlik ve

dolayısıyla kazanacağı paranın marjinal getirisi negatif olacaktır. İşletmenin serveti arttığı zaman, riski olan girişimlerde bulunma eğilimi de artarsa, bu tip işletmecilere “riskten hoşlanan işletmeci” denilebilir (Açıkdersankara, 2022)

Çizelge 4.24. İşletmelerin son beş yılda elde ettiği gelirden bir değişiklik olma durumu

	Risk seven		Riske duyarsız		Risk sevmeyen		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Artış oldu	24	100.00	70	59.83	11	44.00	105	63.25
Azalış oldu	0	0.00	9	7.69	3	12.00	12	7.23
Değişim olmadı	0	0.00	38	32.48	11	44.00	49	25.52
Toplam	24	100.00	117	100.00	25	100	166	100.00

Araştırmada incelenen işletmelerde üreticilerin tarımsal faaliyetten uzaklaştıran nedenler ile ilgili düşüncelerine dair 10 maddelik 5’li likert tipi ölçeğin Cronbach alfa güvenilirliğinin %79,70 genel ortalamasının 1.81 varyansının ise 1.346 olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.25.).

Araştırmada üreticilerin tarımsal faaliyetten uzaklaşma ile ilgili olarak aile bireylerinin işsizlik çekmesi ve istihdam arayışları (3.16), aile bireylerinin eğitim alabilmesi için tarımdan uzaklaşması (2.96), girdi fiyatlarında yaşanan artışlar (2.57) ve tarımsal desteklerin yetersiz kalması (1.92) ile ilgili cümlelere katılımlarının ortalamadan yüksek olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin sulama ile ilgili sorunlar (1.64), iyi sağlık koşullarının sağlanamaması (1.40), ürün birim fiyatlarının düşük olması ve dolayısı ile gelir yetersizliği (1.22), arazi kullanımı ile ilgili hukuki sorunlar (1.13), desteklemelerin uygulanış biçimi (1.07) ve güvenlik ile ilgili sorunların varlığı (1.02) ile ilgili belirten cümlelerde görüşlerinin ortalamadan düşük olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.25.).

Çizelge 4.25. Tarımsal faaliyetlerden uzaklaştıran sebepler

Tarımsal faaliyetlerden uzaklaştıran nedenler	Ortalama	Standart sapma	Item Means	Item Variances	Cronbach's Alpha
Aile bireylerinin işsizlik çekmesi ve istihdam arayışları	3.16	1.856			
Aile bireylerinin eğitim alabilmesi için tarımdan uzaklaşması	2.96	1.795			
Girdi fiyatlarında yaşanan artışlar	2.57	1.507			
Tarımsal desteklemelerin yetersiz kalması	1.92	1.433			
Sulama esnasında yaşanan su yetersizliği veya sulama zamanı ile ilgili kronik sorunlar	1.64	1.091	1.81	1.346	0.797
Sağlık	1.40	0.762			
Ürün birim fiyatlarının düşük olması ve gelir yetersizliği	1.22	0.652			
Arazi kullanımı ile ilgili hukuki sorunlar	1.13	0.374			
Desteklemelerin uygulanış biçimi	1.07	0.314			
Güvenlik ile ilgili yaşanan veya yaşanacak olası sorunlar	1.02	0.173			

İncelenen işletmelerde işletmecilerin tarımsal üretim faaliyeti ve çiftçilik ile ilgili düşünceleri dair 6 maddelik 5'li likert tipi ölçeğin Cronbach alfa güvenilirliğinin %80.50 genel ortalamasının 3.79 varyansının ise 0.852 olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.26.).

Çizelge 4.26. İncelenen işletmelerde işletmecilerin tarımsal üretim faaliyeti ve çiftçilik ile ilgili düşünceleri

	Ortalama	Std sapma	Item Means	Item Variances	Cronbach's Alpha
Mevcut arazimi korumak istiyorum	4.90	0.342			
Bugüne kadar uyguladığım üretim deseni ile ilgili kararlarımdan memnunum	4.89	0.355			
Çiftçilikten vazgeçebilirim	3.86	1.336	3.79	0.852	0.805
Çiftçilikten memnunum	3.76	0.929			
Çiftçilik temel ihtiyaçlarımı karşılamaktadır	3.62	0.931			
Çocuklarımda da çiftçi olmasını isterim	1.70	1.162			

İncelenen işletmelerde mevcut arazimi korumak istiyorum (4.90), bugüne kadar uyguladığım üretim deseni ile ilgili kararlarımdan memnunum (4.89) ve çiftçilikten vazgeçebilirim (3.86) ile ilgili düşüncelerinde ortalamanın üstünde olduğu saptanmıştır. İşletmecilerin çiftçilikten memnunum (3.76), çiftçilik temel ihtiyaçlarımı karşılamaktadır (3.62) ve çocuklarımla da çiftçi olmasını isterim (1.70) ile ilgili cümlelerde ortalamadan düşük olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.26).

5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İncelenen işletmelerde üreticilerin önemli bir kısmının riske karşı duyarsız, bir kısmının risk sevmeyen ve risk seven üreticilerden oluşmaktadır. Risk seven, riskten hoşlanan üreticilerin eğitim seviyelerinin diğer işletmecilere göre daha yüksek olduğu, ancak çiftçilik deneyim sürelerinin ve yaşlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durumda yaş ve deneyim süresinin risk üzerinde daha etkilidir denilebilir. Çünkü yaş ve deneyimi yüksek olan üreticilerin riske duyarsız ve riskten hoşlanmayan işletmeciler olduğu tespit edilmiştir.

İşletmelerin hane halkı genişliği Türkiye ve Şanlıurfa için TÜİK'in belirlediği veriler t örnek testi ile karşılaştırılmış olup istatistiki olarak anlamlı çıkmış, çalışmadaki veriler arasında önemli derecede fark olduğu tespit edilmiştir.

İşletme sahiplerinin ailedeki birey sayılarının artıkça riskten kaçma oranının arttığı belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerde tarımdan elde edilen gelirden risk sevmeyenlerin daha düşük gelir elde ettikleri, toplam gelir içinde tarımsal gelir payının risk seven grubunda daha düşük olduğu bunun sebebi risk seven grubun tarım dışı gelirlerinin yüksek olması durumu en iyi şekilde açıklamaktadır.

İşletmelerin önemli bir kısmının ÇKS kayıtlarının, sosyal güvencelerinin ve ziraat odasına kayıtlılığının oldukları belirlenmiştir. Bu durum üreticilerin devlet desteklemelerinden faydalanmak için yaptıkları saptanmıştır.

İşletmelerin arazi genişliklerinde risk seven grubun diğer gruplardan daha az araziye sahip oldukları, tarım alet ve makinelerini büyük çoğunluğunu hiç sigortalamadıkları ancak riske duyarsız ve risk sevmeyen işletmeler ise büyük çoğunluğunun tarım alet ve makinelerini ara sıra sigortaladıkları belirlenmiştir. Üreticilerin sigorta sistemine güveninin artması için eğitim yayım faaliyetleri

düzenlenmelidir. Sigorta sisteminin daha etkin olabilmesi için desteklemeler artırılmalıdır.

İşletme sahiplerinin genelinin borçlandıkları belirlenmiştir. Ancak bu borçlanma veya borç alma eğiliminin riske karşı duyarlılıkları ile ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Bu durum üreticilerin üretim girdilerini borca temin etmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim satış zamanlarını etkileyen faktör de borçlu olmalarıdır.

Araştırmada işletmelerin önemli bir kısmının son beş yılda arazilerinde bir değişiklik olmadığını pek azının arazilerinde artış olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu arazi genişlemenin nedeni risk seven grubun miras yolu ile riske duyarlı ve risk sevmeyen işletmecilerin satın alma yolu ile artış sağladıkları belirlenmiştir. Nitekim sanayi ile ticaret yatırımlarının değerlendirme faizi oranları, arazi veya gayrimenkulün garantili ve gelirlerinin uzun vadeli olmasından dolayı, başka olup ve pek daha azdır. Bu nedendir ki riskten hoşlanmayan ve riske karşı duyarlı olan bireyler tasarruflarını bu tür yatırımlara yöneltir.

Araştırmada risk sevmeyen işletmelerin son beş yılda yatırımlarında bir değişiklik olmadan borçlanmada artış olduğu belirlenmiştir. Riske duyarlı işletmelerin yatırımlarında az bir artış olduğu fakat gelir ve borçlanmalarında önemli bir artış olduğu saptanmıştır. İşletmelerin önemli bir kısmının borçlu olması halinde bile gelecek beş yılda işletmeyi büyütmek istedikleri belirlenmiştir. Üreticiler tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili olarak borçlandıkları ve gelir düşüklüğü yaşadıkları halde yine de üretim faaliyetinde işletmeyi büyütmeye düşüncesindedirler.

İncelenen işletmelerde işletmecileri tarımdan uzaklaştıran nedenler arasında aile bireylerinin istihdam olma arayışları ve işsizlik çekmesi, aile bireylerinin eğitim olanaklarından daha iyi yararlanabilmesi amacıyla tarımdan uzaklaşması, girdi fiyatlarında yaşanan artışlar ve tarımsal desteklerin yetersiz kalmasına katılımın ortalamadan yüksek olduğu saptanmıştır. Kırsal alanda yaşayan gençlerin istihdam olanaklarının ve geçim kaynaklarının güçlendirilmesi ve bu konuda teşvik politikalarının oluşturulması, var olan politika araçlarının işlevselliğinin artırılması gerekmektedir. Araştırma alanında var olan eğitim öğretim kurumlarının

güçlendirilmesi, tarımda kalifiye işgücü yetiştirme programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Üreticiler yeter gelire sahip olmadıkları için üretim girdilerini borçlanarak temin etmektedirler. Üreticilerin görüşüne göre tarımdan uzaklaştıran nedenler arasında ürün birim fiyatlarından ziyade girdi maliyeti daha önemlidir. Kırsal alanda örgütlenmenin artırılması ve üreticilerin üretim girdilerini daha kolay elde etmelerinin sağlanması desteklenmelidir.

Araştırmada üreticilerin mevcut arazilerini korumak istedikleri, bu güne kadar uyguladıkları üretim deseninden memnun oldukları, ancak tarımsal üretim faaliyetinden temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları saptanmıştır. Üreticilerin çiftçilikten memnun olmadıkları ve çiftçilikten vazgeçme ile ilgili ifadeye ortalamanın üzerinde katılımın olduğu belirlenmiştir. Ayrıca üreticilerin önemli bir kısmının çocuklarının çiftçi olması görüşüne katılımı oldukça düşüktür.

Tarımsal üretim faaliyeti aynı zamanda nesilden nesle aktarılan bir yaşam biçimi ve kültürdür. Bu nedenledir ki üreticiler temel ihtiyaçlarını karşılayamasalar bile tarımdan hemen vazgeçmemektedir. Ancak tarımdan vazgeçenlerin yeniden tarımsal üretim faaliyetine kazandırılması da güçtür. Bu nedenle bölgede tarımsal faaliyeti kendi kuşağına aktaracak olan ve gıda güvencesi bakımında oldukça önemi olan genç neslin tarımda tutulması için projelerin geliştirilmesi, desteklerin artırılması ve tarıma teşvik edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇIKDERSANKARA., (2019) <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php%3Fid%3D112887+&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>. (Menkul Kıymet Analizi ve Portföy Yönetimi) (Erişim tarihi:07.06.2022)
- AKBOĞA, A., ve PAKYÜREK, M. (2020). Siirt Fıstığı Yetiştiriciliğinde Üretici Davranışları. *ISPEC Journal of Agricultural Sciences*, 4(2), 171-185.
- AKÇAÖZ, H., ÖZKAN, B. ve KIZILAY, H., (2005), Tarımsal Üretimde Çiftçi Davranışları: Çiftçiliği Uygulama Ölçeği (FIS) Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Temmuz, Antalya, BAHÇE 34 (2): 63 – 71 (2005).
- AKÇAÖZ, H., ÖZKAN, B. ve KIZILAY, H. (2005). Tarımsal Üretimde Çiftçilerin Tutum Ve Davranışları: Çiftçilik Amaçları Ölçeği (FOS). Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi, 15(2), 104-125.
- AKÇAÖZ, H., ÖZKAN, B. ve KIZILAY, H. (2006). Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Risk Yönetimi ve Tarım Sigortası Uygulamaları. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2006 3(2).
- AKYOL, G., (2021). Tarımsal Desteklemelerin Yem Bitkisi Üretimine Etkisi (Şanlıurfa İli Örneği). Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- AYDOĞDU, M.H., (2019). Farmers' Attitudes to the Pricing of Natural Resources for Sustainability: GAP-Sanlıurfa Sampling of Turkey. *Water* 2019, 11(9), 1772.
- BERGEVOET, R. H., ONDERSTEIJN, C. J. M., SAATKAMP, H. W., VAN WOERKUM, C. M. J. and HUIJNE, R. B. M. (2004). Entrepreneurial behaviour of Dutch dairy farmers under a milk quota system: goals, objectives and attitudes. *Agricultural Systems*, 80(1), 1-21.
- BERK, A. ve KESKİN, H. A., (2020). Tarım İşletmelerinde Traktör Kullanım Durumu ve Marka Tercihleri; Konya İli Çumra İlçesi Örneği: Ziraat Mühendiliği (370), 4-17
- CEYHAN, V., CİNEMRE, H., A. ve DEMİRYÜREK, K., (1997). Samsun İli Terme İlçesinde Çiftçilerin Risk Davranışlarının Belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Araştırma Serisi No:3, Samsun, 45s.
- CİNEMRE, H.A. ve KILIÇ, O., (2015). "Tarım Ekonomisi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Ders Kitabı No:11 (5.Baskı), Samsun.
- ÇINAR, G., İŞİN, F. ve ARMAĞAN, G., (2016). Türkiye'de Tarımsal Ürün İhracatı Yapan Firmaların Risk Tercihi Açısından İncelenmesi, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, Yıl 2016.
- DUNAY, A., LEHOTA, J., MÁCSAI, É. and ILLÉS, C. B. (2018). Short supply chain: Goals, objectives and attitudes of producers. *Acta Polytechnica Hungarica*, 15(6), 199-217.
- DURMUŞ, A. (2019). Kuraklık Sigortasının Buğday Üretimine Olan Etkisi: Şanlıurfa İli Örneği. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Tez no: 606338.

- FEOLA, G., LERNER, A. M., JAİN, M., MONTEFRİO, M. J. F. and NİCHOLAS, K. A. (2015). Researching farmer behaviour in climate change adaptation and sustainable agriculture: Lessons learned from five case studies. *Journal of Rural Studies*, 39, 74-84.
- GÜNDÜZ, O. ve ESENGÜN K., (2007), Tokat İli Merkez İlçede Domates Yetiştiren İşletmelerde Risk Davranışına Göre Sosyo-Ekonomik Analizi. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi Yayınları No:24(1), sy: 51-62, Tokat
- HARRİS, D. R. and FULLER, D. Q. (2014). Agriculture: definition and overview. *Encyclopedia of Global Archaeology*, 104-113.
- KARAHAN, Ö. (2002), Tarımda Üreticilerin Risk Karşısındaki Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Ege Bölgesinden Örnek Bir Olay. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 163s.
- KARAHAN UYSAL, Ö. (2015). Manisa İli Yunt Dağı Köylerinde Çiftçilerin Tarımsal Üretime Yaklaşımlarını Etkileyen Faktörlerin Analizi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(35), 73-95.
- KİRACI, M. A., ŞENOL, M. A., KIRAN, T. ve CANDAR, S. (2018), Trakya Bölgesi'nde Sürdürülebilir Bağcılık İçin Üretici Davranışları. *BAHÇE 47, Özel Sayı 1: Türkiye 9. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu*, 373-380.
- MALEK, S. H., REZAEI, M. K. and AJILI, A. (2012), Professionals' attitudes Towards Organic Farming: The Case Of Iran. *Journal of Agricultural Science and Technology (JAST)*, Volume 14 , Number 1; Page(s) 37-50.
- MUGANDANİ, R. and MAFONGOYA, P. (2019), Behaviour of smallholder farmers towards adoption of conservation agriculture in Zimbabwe. *Soil Use and Management*, 35(4), 561-575.
- NALİNCİ, S. ve KIZILASLAN, H. (2019), Amasya İlindeki Üreticilerin Riske Karşı Tutumları Ve Tarım Sigortası Karar Sürecinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 8(2), 98-112.
- NEWBOLD, P.(1995), *Statistics For Business and Economics*, Fourth edition, prenticehall.
- NOYAN, E. (2016), *Türkiye'deki tarımsal faaliyetlere uygulanan teşvik politikalarının değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- ÖZÇATALBAŞ, O. (2000), Şanlıurfa ilinde çiftçilerin tarımsal bilgi ve yayım konusunda tutum ve davranışlarının analizi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 203-211.
- SCHOEMAKER, P., J., H. (1982), The Expected Utility Model: Its Variants, Purposes, Evidences and Limitations, *Journal of Economic Literature*. 20:529-563
- ŞAHİN, A., CANKURT, M., GÜNDEN, C. ve MİRAN, B. (2008), Çiftçilerin Risk Davranışları: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 153-172.
- TATLIDİL, F. F., BOZ, İ. and TATLIDİL, H. (2009), Farmers' perception of sustainable agriculture and its determinants: a case study in Kahramanmaraş province of Turkey. *Environment, development and sustainability*, 11(6), 1091-1106.

- TAVAKOL, M. and DENNİCK, R. (2011), Making sense of Cronbach's alpha.international journal of medical education, 2: 53– 55,PMCID: PMC4205511,PMID: 28029643.
- TUNÇ, H. (2012), Tarım Sektörünün Yapısal Özellikleri ve Önemi” <http://www.havvatunc.com/2012/08/13/tarim-sektorunun-yapisal-ozellikleri-ve-onemi/>, Erisim Tarihi: 01.05.2021.

